

מסע הדורות

מרק טוויין אמר זאת במרב התמציתיות: "כשהייתי נער בן ארבע-עשרה, אבי היה נבער כל כך שבקושי יכולתי לסבול אותו בקרבתו. אבל כשנעשיתי בן עשרים ואחת נדהמתי לגלות כמה הזקן למד בשבע שנים".

ואכן, תאמרו מה שתאמרו על תיאוריית תסביך אדיפוס, גיל ההתבגרות מתאפיין בניסיון להגדיר את עצמנו כשונים, כייחודיים, כאחרים מהורינו. כשהיינו קטנים, הם היו עמוד התווך של חיינו, וסיפקו לנו ביטחון, יציבות ועוגן בעולם. האַימה הראשונה והעמוקה ביותר שאנו חווים בינקותנו היא חרדת הפרידה: החרדה מפני היעדרם של ההורים, ובייחוד האם. תינוקות משחקים בשמחה כל עוד אמם (או מי שמטפל בהם דרך קבע) נמצא בטווח ראייה. תתרחק האם – והתינוק ייכנס לפאניקה. הוא צעיר מכדי להתייצב מול העולם בעצמו. נוכחות יציבה וצפויה זו של הורינו בשנותינו הראשונות היא הנוטעת בנו את תחושת האמון הבסיסית שתלווה אותנו בחיינו. אלא שכאשר אנו מתחילים לחתור אל הבגרות, עלינו ללמוד לפלס את דרכנו האישית בעולם. אלו הן שנים של חיפוש, ולעתים גם של מרד. על כן ההתבגרות טעונה כל כך. במילה "נעורים" מצלצלות המילים "התעוררות" ו"ניעור". אנו מתחילים להגדיר את עצמנו

מתוך התייחסות לחברינו, בני גילנו, במקום על פי משפחתנו. תכופות נוצר כך מתח בין-דורי.

תיאורטיקן הספרות הרולד בלום כתב שני ספרים מרתקים, "חרדת ההשפעה" ו"מפות של קריאת-שולל", שבהן טען בסגנון פרוידיאני כי משוררים חזקים מְפַנִּים לעצמם מקום באמצעות אי-הבנה מכוונת, או פרשנות שגויה במתכוון, של המשוררים הגדולים בני הדור שקדם להם. כי אם לא כן, אם המשורר הצעיר ירחש יראת רוממות כלפי המשוררים שקדמו לו, תשתק אותו המחשבה שכל מה שאפשר לומר כבר נאמר – ולא זו אף זו, נאמר יפה יותר מכפי שהוא עצמו עשוי לומר. מעשה זה של פינוי-מקום, הדרוש למשורר ולכל אדם אחר כדי להיות הוֹא-עצמו, כרוך לא פעם ביחסי יריבות עם אלה שקדמו לו, ובכלל זה הוריו.

אחת התגליות הגדולות שאדם מגלה ברבות שנותיו היא כי כל ניסיונותיו להיבדל מהוריו לא הועילו: הוא נעשה דומה להם מאוד. וככל שאדם מרחיק לכת במנוסתו מהוריו, דמינו להם רק גדל. על אמתה זו עמד מרק טוויין בדבריו שציטטנו. נדרשים זמן ומרחק כדי לראות כמה אנחנו חייבים להורינו ועד כמה הם ממשיכים לחיות בתוכנו.

בסיפורו של אברהם (או אברם, כפי שנקרא אז) רומזת לכך התורה בעדינות מרשימה. פרשת לך לך, ואיתה ההיסטוריה היהודית כולה, פותחות במילים "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם: לֶךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְאֻלָּתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָה" (בראשית יב, א). אין במקרא עוד סיפור-חיים עם פתיחה כה נועזת. אברהם כמו מגיע אלינו משום-מקום. התורה איננה מספרת לנו על ילדותו, על נעוריו, על יחסיו עם בני משפחתו, על התרקמות נישואיו עם שרה. איננו מתוודעים אפילו לסגולות האופי שגרמו

לאלוהים לבחור דווקא בו לייסד את מה שעתיד היה להתגלות כמהפכה הגדולה ביותר בהיסטוריה הדתית של האנושות, את מה שאנו מכנים כיום המונותיאזם האברהמי.

שתיקה זו של התורה היא אשר הוליכה אל המסורת המדרשית שרובנו למדנו בילדותנו, על כך שאברהם שבר את הפסילים בבית אביו. זהו אברהם המהפכן, האיקונוקלסט, איש ההתחלות החדשות ששלל את כל מה שאביו ייצג. זהו, אם תרצו, אברהם של פרויד.

אולי רק בבגרותנו אנחנו מסוגלים לקרוא את הסיפור שוב, ולהבין את חשיבותו של הפסוק שבסוף הפרשה הקודמת, פרשת נח: "וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אֲבָרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שָׂרִי פִלְתוֹ אֵשֶׁת אֲבָרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לָלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (יא, לא). הנה כי כן, אברהם הלך מבית אביו זמן רב אחרי שהלך מארצו וממולדתו. מולדתו היא אור כשדים, בדרום עיראק של ימינו, אך מאביו הוא נפרד בחרן, סמוך לגבול סוריה-טורקיה דהיום. תרח, אבי אברהם, ליווה את בנו במחצית הראשונה של מסעו. הוא הלך עם בנו לפחות חלק מהדרך.

מה באמת קרה? יש שתי אפשרויות. הראשונה היא שאברהם קיבל את הקריאה "לך לך" כשהיה באור כשדים. אביו תרח הסכים ללכת איתו, והתכוון ללוותו עד הארץ שה' יראה, אך לא השלים את המסע, אולי מפאת גילו. האפשרות השנייה היא שה' קרא אל אברהם כשהיה בחרן, ואם כך הרי אביו החל במסע ביוזמתו שלו כשעזב את אור כשדים. כך או כך, השסע בין אברהם לאביו היה דרמטי הרבה פחות מכפי שנראה במבט ראשון.

במקום אחר¹ טענתי שהסיפורים במקרא מורכבים הרבה יותר מכפי שמקובל לחשוב. הם כתובים במתכוון כך שאנשים המצויים בשלבים שונים של צמיחתם המוסרית יבינו אותם ברבדים שונים. יש סיפור אחד על פני השטח, אך לא-פעם יש גם סיפור עומק, סיפור-נגד סמוי, שאפשר להבחין בו ולהבין אותו רק מתוך בשלות. פרקים יא-יב בבראשית הם דוגמה קלאסית לכך.

בקטנותנו אנו שומעים את הסיפור הקסום – ואכן, המעצים – על אברהם המנתץ את אלילי אביו, וקולטים את המסר שלפיו לפעמים הילד צודק וההורה טועה, בייחוד כשמדובר ברוחניות ובאמונה. רק אחרי שנים רבות אנו שומעים את האמת העמוקה הרבה יותר, הנסתרת ברשת-הסוואה של רשימת יוחסין בסוף הפרשה הקודמת: שלמעשה אברהם השלים מסע שאביו התחיל.

בסוף ימיו נאם יהושע בן נון לפני בני ישראל נאום שפתיחתו מצוטטת גם בהגדה של פסח: "בְּעֶבֶר הִנָּהּ יֹשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאַבְרָם נָחוּר, וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (יהושע כד, ב). הייתה אם כן עבודה זרה ברקע המשפחתי של אברהם. אבל, כאמור, פרק יא בבראשית מספר לנו שתרח הוא שלקח את אברהם – לא אברהם לקח את תרח – מאור כשדים אל עבר ארץ כנען. לא היה כאן שבר חד ורדיקלי בין אב לבן.

ובעצם, קשה לדמיין איך יכול היה להיות אחרת. אברהם נועד מתחילתו להיות אב נעלה, אב רם. ה' בחר באברהם "כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט) – כלומר, כדי להיות הורה שישמש מופת לבניו. איך יכול מי שבילדותו דחה את דרכו של אביו להיעשות, בתורו, לאב שילדיו לא ידחו את דרכו

שלו?² הגיוני יותר לומר שלתרח כבר היו ספקות באשר לעבודת האלילים, והוא זה שעודד את אברהם לצעוד קדימה, באמונתו וברגליו כאחד. אברהם המשיך מסע שאביו התחיל, ועל ידי כך עזר ליצחק וליעקב, בנו ונכדו, לסלול את דרכיהם שלהם בעבודת האלוהים: נתיבים שונים המוליכים אל אותו אל.

וזה מחזיר אותנו למרק טוויין. תכופות אנו יוצאים אל מסע חיינו משוכנעים שאנו שונים מאוד מהורינו. רק לאחר שעשינו דרך ארוכה אנו מבינים כמה הם עזרו לנו להיעשות לאנשים שהננו. אפילו כשאנו חושבים שאנו בורחים מהורינו, אנחנו בעצם הולכים בנתיבים וממשיכים אותו עוד קדימה. הרבה ממה שאנו הננו שאוב ממה שהם היו.

1. בספרי החדש 'לא בשם האל', שהופיע לאחרונה באנגלית ועתיד להופיע השנה בעברית בהוצאת מגיד.
2. רש"י (לבראשית יא, לב) אומר שהתורה חורגת מהסדר הכרונולוגי ומספרת על מות תרח לפני שהיא מספרת על קריאת ה' לאברהם נועדה להסתיר את הקרע בין אברהם לתרח. אך חלק עליו רמב"ן (על אתר; ראו שם).